

Dowry Deaths and IPC आयपीसीचे कलम ३०४ बी: हुंडा बळी

अलीकडेच सर्वोच्च न्यायालयाने (सर्वोच्च न्यायालयाने) महिलांवरील क्रूरता निश्चित करण्यासाठी स्ट्रेटजिकेट फॉर्म्युला नसल्याचे संकेत देऊन भारतीय दंड संहितेच्या (आयपीसी) कलम ३०४ बी ची व्याप्ती वाढवली आहे.

मुख्य मुद्दे

- आयपीसीच्या कलम ३०४ बी बदल:
 - कलम ३०४ बी नुसार, हुंड्याच्या मृत्यूचे प्रकरण तयार करण्यासाठी, एखाद्या महिलेचा मृत्यू तिच्या लग्नाच्या सात वर्षांच्या आत भाजल्यामुळे किंवा इतर शारीरिक जखमांमुळे किंवा "सामान्य परिस्थितीपेक्षा" झाला असावा.
 - हुंड्याच्या मागणीसंदर्भात तिला तिच्या पतीकडून किंवा सासरच्या लोकांकडून "मृत्यूच्या नजिक काळात" क्रूरता किंवा छळ सहन करायला हवा होता.
- निर्णयाची ठळक वैशिष्ट्ये:
 - वधूला जळणे आणि हुंडा मागणीच्या सामाजिक दुष्टतेला आळा घालण्यासाठी वैधानिक हेतू लक्षात घेऊन आयपीसीच्या कलम ३०४ बी चा अर्थ लावणे आवश्यक आहे.
 - क्रूरता किंवा छळ आणि पीडितेचा मृत्यू यांच्यातील कालावधी "मृत्यूच्या आधी" या संज्ञेच्या आत येईल की नाही हे ठरवण्यासाठी कोर्टाने त्यांच्या विवेकबुद्धीचा वापर केला पाहिजे.
 - अशा निर्धारणासाठी, एक महत्वाचा घटक म्हणजे क्रूरता आणि पीडितेचा परिणामी मृत्यू यांच्यात "जवळची शक्यता आणि थेट दुवा" स्थापन करणे.
 - गेल्या काही वर्षांत न्यायालयांनी कलम ३०४ बी मधील 'च्या आधी लवकरच' या वाक्याचा अर्थ 'ताबडतोब आधी' असा लावला होता. या अर्थामुळे एखाद्या महिलेला मृत्यूच्या काही क्षण आधी त्रास देणे आवश्यक होईल.
 - क्रूरतेचा आवाका देखील अगदी वैविध्यपूर्ण आहे, कारण तो शारीरिक, शाब्दिक किंवा अगदी भावनिक असू शकतो. म्हणूनच 'आधी च्या वेळी' या वाक्यांशात नेमके काय समाविष्ट आहे हे परिभाषित करण्यासाठी कोणतेही स्ट्रेटजिकेट फॉर्म्युला निश्चित केले जाऊ शकत नाही.
 - शिवाय, या विभागातील "सामान्य परिस्थितीपेक्षा अन्यथा" या वाक्यांशात उदारतेने अर्थ लावण्याची मागणी करण्यात आली आहे.

- कलम ३०४-ब, आयपीसी मृत्यूला हॉमिसिडल किंवा आत्मघातकी किंवा अपघाती म्हणून वर्गीकृत करण्यासाठी कबुतरखान्याच्या दृष्टीकोनघेत नाही.
- तसेच आरोपीविरुद्ध च्या आक्षेपार्ह साहित्याबद्दल ची तपासणी योग्य पद्धतीने केली पाहिजे.
- तथापि, जलद चाचणीचा अधिकार यासारख्या इतर महत्वाच्या बाबींमध्ये समतोल साधण्याची गरज आहे.
- **हुंडा मृत्यूवरील अहवाल:**
 - १९९९ ते २०१८ या काळात जवळजवळ एक दशक देशात हुंड्यातील मृत्यूंमध्ये ४०% ते ५०% मनुष्यवध झाले.
 - एकट्या २०१९ मध्ये भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३०४ बी अन्वये हुंड्याच्या मृत्यूचे ७,११५ गुन्हे दाखल करण्यात आले होते.

हुंडा

- हुंडा या शब्दाची व्याख्या आयपीसीमध्ये नसून हुंडा बंदी कायदा, १९६१ मध्ये करण्यात आली आहे. या कायदानुसार, कोणतीही मालमत्ता किंवा मौल्यवान सुरक्षा दिली किंवा प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे देण्यास सहमती दर्शविली गेली आहे:
 - एका पक्षाने दुसर् या पक्षाशी लग्न केले किंवा
 - कोणत्याही पक्षाच्या पालकांनी लग्नाशी किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने लग्नात किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीला लग्नाच्या वेळी किंवा त्यापूर्वी किंवा कोणत्याही वेळी (तीन वेळा) सांगितलेल्या पक्षांच्या विवाहासंदर्भात लग्न केले.
- तथापि, वेगवेगळ्या समाजात प्रचलित असलेली रूढ देयके, जसे की मुलाच्या जन्माच्या वेळी इत्यादी, हुंड्यात समाविष्ट नाहीत.
- हुंडा देणे आणि घेणे हे दोन्ही गुन्हे आहेत.
- हुंडा बंदी कायदा, १९६१ व्यतिरिक्त कायदे अधिक कडक करण्यात आले आहेत,
 - कलम ३०४ बी (हुंडा मृत्यू) आणि कलम ४९८ ए (पती किंवा त्याच्या नातेवाईकांनी केलेले क्रूरता) भारतीय दंड संहितेमध्ये (आयपीसी) समाकलित केले गेले आहे.
 - कलम ११३ ब (हुंड्याच्या मृत्यूचे गृहीतक) भारतीय पुरावा कायद्याचा (आय.ई.ए.) भाग बनविण्यात आले आहे. जेणेकरून हुंडा व्यवस्था आणि संबंधित मृत्यूच्या या घटनास्पद कृत्याचे निर्मूलन किंवा कमीतकमीकमी करणे.